

тр. / НАН України. Ин-т экон.-прав. исслед. ; редкол. : В. К. Мамутов (отв. ред.) и др. - Донецк, 2001. - С. 35-44.

6. Аналітична записка щодо стану виконання Державного бюджету України за січень-квітень 2010 року. - Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/17122.html>

7. Обсяги експорту - імпорту товарів за регіонами України. Держкомстат України, 1998-2010. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Олександр Сапронов,
кандидат юридичних наук,
докторант кафедри національної безпеки НАДУ

Елементарний суб'єкт у складі об'єкта державного регулювання системи забезпечення транспортної безпеки України

У статті розглядається елементарний суб'єкт у складі об'єкта державного регулювання системи забезпечення транспортної безпеки України, його сутність і взаємозв'язок із суміжними категоріями. Визначаються поняття "суб'єкт державного регулювання", "індивід", "соціальний індивід", "особа" та їх співвідношення.

Ключові слова: суб'єкт державного регулювання, об'єкт державного регулювання, особа, індивід, соціальний індивід.

This article investigates an elementary subject of the government regulation object of the transport securing system in Ukraine: its substance and interrelation with neighbor concepts. Terms "government regulation subject", "individual", "social individual", "person" and its correlation are defined.

Key words: government regulation subject, government regulation object, person, individual, social individual.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Об'єктом державного регулювання, у тому числі у сфері національної безпеки на транспорті, на наш погляд, є соціальна система. Обов'язковими, постійними складовими соціальної системи як об'єкта державного регулювання є суб'єкти соціальної системи, соціальні зв'язки між ними та предмет соціальних зв'язків між указаними суб'єктами.

Суб'єкти соціальної системи, які відрізняються великою різноманітністю форм (суспільство, держава, нація, громадянин, громадське об'єднання тощо), поділяються нами на індивідуальні та колективні.

Ми розмежуємо колективні та індивідуальні суб'єкти соціальної системи таким чином: будь-який вид індивідуального суб'єкта соціальної

системи (далі - індивідуальний суб'єкт) утворюється однією людиною; колективні суб'єкти соціальної системи (далі - колективний суб'єкт) утворюються завдяки поєднанню двох і більше соціальних суб'єктів (індивідуальних або (та) колективних).

Для висвітлення системи індивідуальних суб'єктів необхідно спочатку встановити елементарний індивідуальний суб'єкт соціальної системи (далі - елементарний суб'єкт), який слугує основою для формування всіх інших видів індивідуальних суб'єктів. Цей елементарний суб'єкт має володіти мінімальною кількістю характеристик, які притаманні всім без винятку індивідуальним суб'єктам.

Слід відзначити, що оскільки індивідуальні суб'єкти слугують основою для формування колективних суб'єктів, досліджуваний нами елементарний суб'єкт фактично є основою для формування всього суб'єктного складу об'єкта соціального (державного) регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз предмета нашого дослідження було започатковано в працях таких науковців, як: Г.В.Атаманчук, В.Т.Білоус, А.В.Возжеников, Н.Р.Нижник, Г.П.Ситник, Ф.І.Шамхалов, Р.Г.Яновський та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми, яким присвячується стаття. Розробка теорії об'єкта державного регулювання в межах предмета державного управління поки що не має системного характеру. Зокрема, не приділяється достатньо уваги його суб'єктному складу.

Метою цієї статті є встановлення елементарного, неподільного суб'єкта соціальної системи в складі об'єкта національної безпеки в транспортній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз суб'єктного складу об'єкта державного регулювання ми розпочинаємо з його первинного елемента, оскільки "структура пізнавальних здібностей людини така, що пізнання, зазвичай, починається з одиничного, тобто з окремих речей, явищ, їхніх окремих властивостей... Лише пізніше шляхом логічної обробки зібраного у процесі пізнання матеріалу виявляється загальне..." [1, с. 282-283].

Досліджуваний нами елементарний суб'єкт, поза сумнівом, є спільним для державного регулювання в будь-якій соціальній сфері. Слід відмітити, що дослідження елементарного суб'єкта саме в такому формулюванні в літературі практично не трапляється. Однією з причин цього є те, що самостійний предмет науки державного управління почав формуватись лише після 1997 р. Але, звичайно, досліджувана нами соціальна категорія часто виступала предметом дослідження в інших наукових суспільствознавчих дисциплінах.

Перш за все на роль досліджуваного нами елементарного суб'єкта претендує поняття *людина* [2]. Це реально, фізично існуючий суб'єкт мате-

ріального світу, який має власні, належні особисто йому, інтереси й цінності. Не викликає сумніву, що всі інші можливі суб'єкти в складі об'єкта соціальної чи національної безпеки (громадянин, суспільство, держава, об'єднання осіб тощо) є похідними від людини, а їх інтереси і цінності є похідними від її інтересів і цінностей. Вони являють собою лише найменування різних форм участі людини в соціальних системах, що утворюються для спільного задоволення їх потреб, або соціальну категорію людей, які володіють спільною соціальною ознакою (ознаками), або форму участі однієї людини в соціальній системі. На відміну від людини, суб'єкти соціальної системи існують не фізично, а лише в теорії або юридично.

Крім цього, будь-які суб'єкти, які *реалізують* державне регулювання, є також похідними людини. Державні органи, організації, посадовці, які захищають і охороняють соціальні інтереси й цінності, - все це назви об'єднань людей, їх посади чи категорії, відповідно до їх функцій як складових соціальної системи. Вони, на відміну від людини, існують лише як суб'єкти соціальної системи і не можуть існувати поза її межами.

Тому на первинному, елементарному рівні людської діяльності єдиним її суб'єктом і об'єктом є *людина*. Ця категорія має безліч визначень, зокрема, характерне визначення людини як істоти, яка має певні потреби, задовольняє їх у процесі виробництва завдяки спілкуванню і здатності свідомо, цілеспрямовано перетворювати світ і саму себе [3, с. 214].

Людина - термін універсальний. Для різних галузей науки характерні свої визначення людини, оскільки вони акцентують увагу на її окремих сторонах. Ми досліджуємо суб'єктний склад соціальної системи з позицій соціології, яка має кілька загальних визначень для людини залежно від її участі в соціальних процесах, зокрема: індивід (-уум)*, соціальний індивід або особа. Ці категорії не завжди чітко відмежовуються.

З соціологічної точки зору, *індивід (індивідуум)* (лат. *individuum*; англ. - *individual*) - це: 1) особина, відокремлений (самостійно існуючий [4, с. 147]) організм чи відокремлена людина, яка є представником людського роду; 2) окремий представник суспільства, народу, класу, певної соціальної групи. *Соціальний індивід* визначається як "окремий представник будь-якої соціальної спільноти: народу, суспільства, класу, соціальної групи" [5, с. 365].

Як бачимо, незважаючи на наявність певних відмінностей за обсягом, ці поняття не мають принципових розбіжностей. Втім, їх чітке розмежування необхідне для точної класифікації суб'єктів соціальної системи. Для подолання цієї проблеми і задоволення потреб нашої класифікації ми пропонуємо розмежовувати їх щодо конкретного предмета соціального зв'язку між цими суб'єктами соціальної системи, тобто стосовно конкретних цінностей.

---

* Схожий термін "індивідуальність" означає неповторність властивостей конкретної людини.

Відповідно, людина позначається як *індивід*, якщо вона розглядається нами поза межами будь-яких соціальних груп чи спільнот, як живий організм, родовою категорією якого є природа, фізичний світ. Індивід, таким чином, не має жодних прав та обов'язків щодо будь-яких інтересів чи цінностей, зокрема щодо власної безпеки чи безпеки інших людей. Тобто цей суб'єкт не поєднаний соціальними зв'язками щодо задоволення будь-яких інтересів чи цінностей з іншими живими організмами. Він забезпечує власну безпеку та інші власні інтереси самостійно.

Слід зауважити, що людина як предмет вивчення суспільних наук на найбільш загальному рівні є не лише частиною природи, а й суб'єктом такого виду соціальної спільноти, як людство. Простежується й етимологічний зв'язок між словами *людина* та *людство*, що співвідносяться між собою як одиничне й загальне. Слід погодитись, що коли ми називаємо певний живий організм людиною, ми маємо на увазі, що він є суб'єктом такої найбільш загальної соціальної спільноти, як людство.

Крім того, на наш погляд, необхідно уточнити поняття *індивід* як живої істоти, яка не входить до жодної соціальної системи, не пов'язана жодними соціальними зв'язками, але потенційно спроможна стати суб'єктом соціальної системи в результаті соціалізації.

Виділення поняття *індивід* у такому розумінні має практичне і теоретичне значення. Наприклад, нерідко трапляються випадки існування людини поза межами соціальних систем, свідомого або вимушеного існування людини поза суспільством. Тобто людина може стати індивідом тимчасово. Крім того, формалізація соціальних систем і процесів, на нашу думку, потребує виділення цього терміна для внутрішнього обмеження системи соціальних суб'єктів.

Таким чином, людина є індивідом у найширшому розумінні - як жива істота, поза будь-якими соціальними системами, спільнотами та характеристиками, яка існує як самоцінність, частина природи, але володіє потенційною соціальною значимістю.

Відповідно індивідом можна визнати не будь-яку живу істоту, а лише здатну до соціалізації*, тобто спроможну стати суб'єктом соціальної системи. Вочевидь, для цього жива істота має володіти фізіологічними та психологічними можливостями високого рівня організації. Для організму людини такими передумовами є особливості будови нервової системи (передусім центральної), що, за умови розвитку в суспільстві, дадуть їй змогу розвинути вищу форму психіки, її внутрішній світ - *свідомість*, що є соціофізіологічною властивістю високоорганізованої матерії. Це дає людині можливість

---

* Соціалізація - процес становлення індивіда як члена суспільства, набуття індивідом цінностей, норм і стандартів поведінки цього суспільства, соціально адаптована психічна саморегуляція особистості [9, с. 416].

бути частиною складної соціальної системи. Крім того, важливою умовою потенційної здатності до соціалізації є спроможність живого організму до спілкування з іншими суб'єктами соціальної системи*.

Таким чином, на наш погляд, *індивід (індивідуум)* - це істота, здатна до соціалізації, тобто спроможна стати суб'єктом соціальної системи.

Соціальний індивід, на нашу думку, - це людина, яка є частиною певної соціальної системи, тобто є представником певної соціальної групи і пов'язана з іншими людьми соціальними зв'язками щодо певного кола інтересів та (або) цінностей. Ця людина може бути визначена як *соціальний індивід* лише щодо *конкретного предмета соціальних зв'язків* (певної цінності), стосовно якого вона *не* пов'язана із іншими людьми соціальними зв'язками (правами та обов'язками).

Існує чимале коло інтересів, які людина задовольняє самостійно, а також велика кількість інтересів інших людей, у задоволенні яких вона не бере участі навіть опосередковано. Таким чином, ми можемо визначити людину як соціального індивіда лише щодо конкретних цінностей, інтересів або конкретної соціальної системи.

Наприклад, можна розглянути зазначені поняття щодо такого предмета соціальних зв'язків, як безпека. Люди, яких ми позначимо щодо нього як індивід і соціальний індивід, не входять до суб'єктного складу соціальної системи із таким предметом соціальних зв'язків. Відмінність між ними полягає лише в тому, що соціальний індивід, на відміну від індивіда, є суб'єктом соціальної системи з предметом іншого змісту, але він (як і індивід) не виступає суб'єктом соціальної системи з приводу забезпечення безпеки.

У цьому прикладі як індивід, так і соціальний індивід не поєднані соціальними зв'язками з іншими людьми щодо забезпечення такого інтересу, як безпека. Це вихідний, елементарний рівень безпеки, на якому людина забезпечує свою безпеку самостійно і не бере участі в забезпеченні безпеки інших людей, тобто не має щодо безпеки жодних прав чи обов'язків.

Таким чином, *соціальний індивід* - це людина, яка є суб'єктом певної соціальної системи, але не пов'язана соціальними зв'язками (правами та обов'язками) щодо визначених соціальних інтересів або цінностей.

Таким чином, якщо ми використовуємо для характеристики певної людини поняття *індивід* та *соціальний індивід* стосовно, зокрема, такої цінності, як безпека, ми маємо на увазі, що ця людина не входить до суб'єктного складу соціальної системи, предметом соціального зв'язку в якій є безпека.

Особа, як правило, визначається як людина, яка є членом суспільства та носієм певних властивостей [6; 7]. Але таке визначення не задовольняє

---

* Науково підтверджено використання людиноподібними шимпанзе 26 видів знарядь праці та їх спілкування за допомогою достатньо розвиненої знакової системи. Ці та інші дані дають підстави окремим вченим для визнання шимпанзе видом людини.

потреб нашої класифікації, оскільки за такого підходу поняття *особа* та *соціальний індивід* не розмежовуються. Близьким до нашої точки зору є визначення, відповідно до якого особа - це індивід як суб'єкт соціальних відносин, соціально значимої діяльності, носій соціально значимих якостей [8, с. 197].

На нашу думку, *особа* - це людина, яка є суб'єктом соціальної системи, пов'язана в її складі соціальними зв'язками, предметом яких виступають певні, визначені соціальні цінності. Таким чином, як і соціального індивіда, ми можемо визначити людину як особу лише стосовно конкретного предмета соціальних зв'язків: конкретних цінностей і відповідних їм інтересів.

Людина може називатись особою щодо певних інтересів лише в тому випадку, якщо вона володіє щодо їх забезпечення певними правами або на неї покладено певні обов'язки, тобто вона пов'язана щодо цього інтересу соціальними зв'язками. Крім того, можна сказати, що людина саме як *особа* володіє соціальними інтересами й цінностями.

Ми не поділяємо поширену думку про те, що "у своїй дійсності сутність людини ... є сукупність усіх суспільних відносин". Дійсна сутність людини, на наш погляд, значно ширша і глибша за суспільні відносини (соціальну систему в нашій термінології), хоча розвинувшись до сучасного інтелектуального та культурного рівня людина може дійсно лише як суб'єкт соціальної системи.

Особа - це людина в її біологічно-соціально-культурно-духовній природі, в усій її багатогранності. Вона зберігає свою індивідуальність у цьому статусі і володіє всіма властивостями, інтересами людини. Це не соціальна сторона людини, а, образно кажучи, людина, певна сторона якої бере участь у соціальному житті. Використовуючи цей термін, необхідно не забувати про те, що ця сторона є лише незначною частиною безмежного цілого, яким є людина. Якщо зводити людину лише до її "соціальних ролей", це не виправдано обмежить можливості соціології, права і державного управління як інструментів забезпечення умов для повноцінного існування та розвитку людей у суспільстві.

Дійсно, увага соціальних наук, до яких належить і державне управління, акцентується на соціальному боці людини, її соціальних ролях. Але при цьому потрібно розглядати їх як частину органічного (незбагненого до кінця) цілого, а не відірвано від сторін людини, які безпосередньо не стосуються суспільного життя.

Таким чином, людина саме як *особа*, на нашу думку, є первинним, вихідним, тобто *елементарним суб'єктом* соціальної системи в складі об'єкта державного регулювання, у тому числі у сфері національної безпеки на транспорті.

При цьому термін *особа* є загальним визначенням індивідуального суб'єкта соціальної системи. Залежно від конкретного виду соціальної систе-

ми, соціальних зв'язків та їх предмета використовуються терміни, що позначають певний вид особи.

Наприклад, у соціальній системі, що складає об'єкт національної безпеки, особа охороняється і захищається як "громадянин" або як "особа без громадянства", або як "дипломатичний представник", "народний депутат". Такі цінності, як життя чи здоров'я людини захищаються як життя чи здоров'я "громадянина України", "державного службовця" тощо. Усе це окремі види особи. Підкреслимо ще раз, - захищаючи "громадянина", ми захищаємо не громадянство людини, як її соціальну роль чи сторону, ми захищаємо людину, яка є громадянином.

Інтереси пересічної особи не потребують окремого порядку, механізмів або суб'єктів їх забезпечення. Для цього достатньо правил, загальних для певних категорій осіб чи соціальних спільнот. Натомість, якщо ця особа, приміром, є президентом, для охорони певних її інтересів необхідний окремий порядок. Тому людина, яка є суб'єктом соціальної системи на посаді президента, стає окремим суб'єктом у межах об'єкта забезпечення національної безпеки.

Певні цінності особи потребують особливого порядку охорони чи захисту. Наприклад, її життя та певне коло інтересів у сфері здоров'я в межах об'єкта транспортної безпеки потребують особливого порядку забезпечення.

У цивільному праві і законодавстві* прийнято виділяти фізичну особу (людина як учасник правовідносин) та юридичну особу (суб'єкти підприємницької діяльності, повноваження і статус яких визначено їхніми установчими документами згідно із законом) [3, с. 275]. Державне управління, в межах предмета якого здійснюється наше дослідження, при визначенні суб'єктного складу соціальних систем користується термінологією соціології, що практично не використовує поняття "юридична особа". Тому слід уточнити, що *особа* як суб'єкт соціальної системи у складі об'єкта соціальної чи національної безпеки близька до категорії *фізична особа* в цивільному праві і законодавстві, хоча й не цілком тотожна їй.

Державне регулювання у сфері забезпечення безпеки особи на транспорті має певні особливості, що стосуються суб'єктів державного регулювання, механізмів (методів) регулюючого впливу тощо.

Правовий механізм державного регулювання, як правило, не застосовується для охорони чи захисту інтересів окремої, конкретної особи. Зазвичай у законодавстві встановлено правовий порядок захисту й охорони об'єднань чи категорій осіб. Виняток складають окремі інтереси чи цінності окремих осіб, що обіймають найвищі державні посади (президент, прем'єр-міністр). Інколи такий окремий порядок може бути встановлено тимчасово, якщо інтереси певних осіб особливо важливі для держави за певних обста-

---

* Наприклад, у ст. 1 Закону України "Про авторське право та суміжні права".

вин. Наприклад, візит зарубіжних духовних чи політичних лідерів може зумовити особливий порядок забезпечення їх безпеки.

Таким чином, у законодавстві закріплено механізм забезпечення безпеки, переважно категорій осіб та соціальних спільнот. Безпека окремих осіб виступає окремим об'єктом захисту лише у виключних випадках. Але при практичному регулюванні соціальної системи та застосуванні законодавства саме інтереси й цінності окремих осіб часто виступають предметом діяльності суб'єктів, на яких державою покладено обов'язки із забезпечення транспортної безпеки. При цьому основну функцію із забезпечення безпеки окремих осіб покладено переважно на практичних працівників (не керівної ланки).

Висновки:

1. *Індивід (індивідуум)* - це істота, здатна до соціалізації, тобто спроможна стати суб'єктом соціальної системи.

2. *Соціальний індивід* - це людина, яка є суб'єктом певної соціальної системи, але не пов'язана соціальними зв'язками (правами та обов'язками) щодо певних соціальних інтересів та цінностей.

3. *Особа* - це людина, яка є суб'єктом соціальної системи, пов'язана у її складі соціальними зв'язками, предметом яких виступають певні соціальні інтереси або цінності.

4. Людина саме як *особа* є первинним, вихідним, тобто *елементарним суб'єктом* соціальної системи в складі об'єкта державного регулювання, у тому числі у сфері національної безпеки на транспорті.

Перспективи подальших розвідок (досліджень) у даному напрямі. Не викликає сумніву необхідність подальшого дослідження суб'єктного складу об'єкта державного регулювання і створення відповідної єдиної теорії у межах предмета науки державного управління.

Список використаних джерел

1. *Фаренік С. А.* Логіка і методологія наукового дослідження / С. А. Фаренік. - К. : Вид-во УАДУ, 2000. - 340 с.
2. *Белов П. Г.* Методологические аспекты национальной безопасности России / П. Г. Белов. - М. : ФЦНТП "Безопасность", 2002. - 300 с.
3. Закон України про основи національної безпеки України // Відом. Верхов. Ради України. - 2003. - № 39. - Ст. 351.
4. Сучасний словник із суспільних наук / за ред. О. Г. Данильяна, М. І. Панова. - Х. : Прапор, 2006. - 432 с.
5. Демографический энциклопедический словарь / редкол. : Д. И. Валентей (гл. ред.) и др. - М. : Сов. энцикл., 1985. - 608 с.
6. Социологическая энциклопедия : в 2 т. Т. 1 / Национальный общественно-научный фонд / рук. науч. проекта Г. Ю. Семигин ; гл. ред. В. Н. Иванов. - М. : Мысль, 2003. - 694 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К. : Ірпінь : ВТФ "Перун", 2003. - 1440 с.

8. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. - М. : Рус. язык, 1984. - 816 с.

9. Еникеев М. И. Психологический энциклопедический словарь / М. И. Еникеев. - М. : ТК Велби, Изд-во "Проспект", 2007. - 560 с.

Анна Пугач,

аспірант кафедри державної політики

та управління політичними процесами НАДУ

Шляхи удосконалення інформаційно-аналітичної діяльності в системі державного управління України

Досліджено стан інформаційно-аналітичної діяльності в органах державної влади України, розкрито недоліки цієї системи та причини їх виникнення, обґрунтовано необхідність удосконалення інформаційно-аналітичної діяльності в системі державного управління.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, система державного управління, державно-управлінська інформація, інформаційно-аналітична сфера.

We have searched the condition of information and analytical activities in the Ukraine's government, disclosed shortcomings of the system and their causes, motivated the need of improving both information and analytical activities in the public administration system.

Key words: information and analytical activities, public administration, public management information, information and analytical field.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ускладнення, спеціалізація та диференціація соціальних відносин у сучасному світі супроводжуються збільшенням потоків управлінської інформації, обробка та аналіз якої потребують дедалі більше часу та людських ресурсів. Цей факт привертає увагу дослідників, які вивчають проблеми розробки й удосконалення інформаційно-комунікативних технологій, підвищення їх ефективності.

У державному управлінні постановка цієї проблеми стає актуальною завдяки безпосередньому поєднанню розвитку подібних технологій з важливою функцією державного управління - інформаційно-аналітичним забезпеченням підтримки життєдіяльності соціальної системи.

Інформаційно-аналітична діяльність є невід'ємною складовою функціонування системи державного управління. Впровадження та всебічне використання сучасних інформаційних технологій в управлінській діяльності забезпечують інформаційно-аналітичну підтримку прийняття управлінських рішень на всіх рівнях, супроводжують інформаційну складову соціально-економічного розвитку держави та її окремих регіонів, забезпечують інфор-